

Yrd. Doç. Dr. Necdet Ekinci

TÜRKİYE'DE TEK PARTİ YÖNETİMİ'NİN OLUŞUMUNDA BASIN VE BASIN ETİĞİ

Özet

Basın etiği günümüzde **kitle iletişimin** en önemli öğelerinden biri olan **gazete** ve **gazetecilerin** siyasal ve toplumsal olaylar karşısındaki mesleki tutumlarını ve siyasal iktidar ile olan ilişkilerini belirleyen olgulardır.

Bu olgular her ülkenin **toplumsal** ve **siyasal tarihsel süreçleri** içinde biçimlenmektedir. Örneğin batı toplumlarında bu olguları belirleyen en önemli etken, **feodalizmin** dağılma sürecinde kendini gösteren **burjuvazi** olmuştur.

Türk toplumunun tarihsel gelişim süreci batılı toplumlarınkinden tümüyle farklı olması, böyle bir işlevi yüklenen **burjuvazi** gibi bir toplumsal sınıfın olmaması nedeniyle, bu işlev devlet ya da devlet içinde yer alan **yöneticiler** tarafından yerine getirilmiş, gazetecilik mesleği ve anlayışı da doğal olarak bu olguya bağlı olarak siyasal iktidara ve bu öğelere bağımlı bir biçimde oluşmuştur. Çoğu kez de gazeteci de "hami" aramak zorunluluğunu hep kendinde hissetmiştir.

Türk Gazeteciliğinde kendine bir hamî arama, egemen bir odaktan destek görme geleneği, **I. Ve II. Meşhuriyet** dönemlerinde de bozulmamış varlığını **Kurtuluş Savaşı Dönemine** taşımış, **Cumhuriyet'** in ilk yıllarında özellikle **Tek Parti Dönemi'** inde en açık bir biçimde kendini göstermiştir.

Bu anlayış, **İkinci Dünya Savaşı** boyunca, dış siyasal koşullara bağlı, ama bazı değişiklikler göstererek **çok partili düzene** geçene dek, **Türkiye'** nin iç ve dış siyasasına egemen olmuştur

Abstract

Press and Press Ethic in The Constitution of One-Party Government in Turkey

At the present day, professional ethic is defined as a fact which determines the professional attitudes of newspapers and journalists which the most important parts of mass communication medias for social and political events and their relations to political power.

These facts, was taken shape in their own historical and political processes of every country. As an instance, the most important element which had an effect on these facts was bourgeois emergence in the duration of breakdown of feodalism.

Because of the historical development process of Turkish society was different from west countries and was not a social class like bourgeois which had a kind of function, this function was fulfilled by state or governors hence journalism profession and concept was formed depending to these elements and political power. Most of the time, journalists had in the feelings of searching a protector.

The tradition of searching a protector and supporting by sovereign, had not broken in the term of I.

Meşrutiyet and II. Meşrutiyet, had carried it's existence to the War of Kurtuluş, had showed itself in the first years of proclamation of Turkish Republic especially in the period of one-party.

During the II. World War, this apprehension which was dependent on the foreign political conditions had evolved itself with a little changes until the transition to one-party governer and had sovereign to home policy and foreign policy of Turkey.

Anahtar sözcükler: *Etik, Milletveki Gazeteciler, Tek Parti, Milli Şef, demokrasi*

Gazetecinin nesnel olma ön koşulu, özel yaşamın dokunulmazlığı, kamu çıkarlarının önceliği, gazetecinin mesleğin olanaklarını özel çıkarları için kullanmama zorunluluğu, haber kaynağının gizliliğinin korunması, şiddet ve zorbalığın özendirilmemesi, kişi ve kurumları küçük düşürücü haberlerden kaçınılması, haberde tarafların tümünün görüşlerinin yansıtılmasına özen gösterilmesi biçiminde¹ uzatabileceğimiz bu kurallar bütünü, günümüzde **kitle iletişim**in en önemli öğelerinden biri olan **gazete** ve **gazeticilerin** siyasal ve toplumsal olaylar karşısındaki mesleki tutumlarını ve siyasal iktidar ile olan ilişkilerini belirleyen olgulardır.

Bu olgular her ülkenin **toplumsal** ve **siyasal tarihsel süreçleri** içinde biçimlenmektedir. Örneğin batı toplumlarında bu olguları belirleyen en önemli etken, **feodalizmin** dağılma sürecinde kendini gösteren **burjuvazi** olmuştur. **Burjuvazi**, **aristokrasi** karşısında, hem varlığını koruyabilmek, hem de **siyasal iktidar** üzerinde söz sahip olabilmek için, kendi tarihi boyunca hiç ödün vermeden savunduğu, hep öne çıkardığı burjuva hak ve özgürlükleri olmuştur. Bunu gerçekleştirebilmek için, kendi gelişim süreci içinde ortaya çıkmış bulunan **matbaaya** sahip çıkmış, onun teknik ve toplumsal işlevlerini geliştirmek için sürekli olarak çaba harcamış, bu yeni buluşu kendi **sınıfsal mücadelesinin** bir silahı haline getirmeyi başarmıştır.

Aristokrasi ile **burjuva sınıfının** savaşımı içinde gelişip, biçimlenen **gazeticilik mesleği**, bu süreç içinde ilke ve geleneklerini oluştururken, bunların elde etmiş olduğu hak ve özgürlüklerinin **aristokrat sınıf** karşısında korunması, ve bunların genişletilmesini hep gözetmiş, bu nedenle de bu ilkelere sıkı sıkıya sarılmış, bunda da başarılı olmuştur. Elde edilen bu hak ve özgürlükler içinde, kendi sınıfsal çıkarlarına aykırı yayınlara izin verilse de; ne o gün ne de bugün, batı toplumlarında bir yabancının gazete çıkarması mümkün değildir. Buna izin verilmez. Basın burjuvazinin kökenine uygun olarak, yerel ve ulusal niteliklidir.

Doğu toplumlarının ve özellikle **Türk toplumunun** tarihsel gelişim süreci batılı toplumlarınkinden tümüyle farklı olması, böyle bir işlevi yüklenen **burjuvazi** gibi bir toplumsal sınıfın olmaması nedeniyle, bu işlev devlet ya da devlet içinde yer alan **yöneticiler** tarafından yerine getirilmiş, gazetecilik mesleği ve anlayışı da doğal olarak bu olguya bağlı olarak siyasal iktidara ve bu öğelere bağımlı bir biçimde oluşmuştur. Çoğu kez de gazeteci de "hami" aramak zorunluluğunu hep kendinde hissetmiştir.

Türkiye' de yayınlanan ilk gazete "**Takvim-i Vekayi**" nin **Bab-ı Ali** tarafından **İzmir'** de yaşayan **Blak Bey** adında bir löventine çıkartılması, yine ilk Türkçe gazete olan "**Ceride-i Havadis**" nin **Miyop Çörçil** namıyla tanınan bir **İngiliz** vatandaşına devlet yardımı ile yayınlanması bir rastlantı değil, kendine özgü toplumsal bir yapıya sahip olan **Osmanlı'nın** yöneldiği bir zorunluluktu. Bunu izleyen yıllarda, kendilerine "**Yeni Osmanlılar**" adı verilen, basın tarihimizde, ilk gazetecilik örneğini veren muhalif gurupların da, bu toplumsal gerçeklik içinde bu geleneği bozmadıkları, Mısır Prensi **Mustafa Fazıl Paşa'** dan parasal destek gördükleri, ya da çıkarmış oldukları gazeteyi bir şantaj aracı gibi ileri sürerek saraydan para sızdırdıkları, ya da yüksek bir memuriyet kopardıkları bilinen bir gerçektir.

Türk Gazeteciliğinde kendine bir hamî arama, egemen bir odaktan destek görme geleneği, I. Ve II Meşhûriyyet dönemlerinde de bozulmamış varlığını **Kurtuluş Savaşı Dönemine** taşımış, bu kez İstanbul basınının önemli bir kısmı, **İstanbul Hükümeti** ve **İşgalci güçlerden** parasal destek görürken ve kendilerine bu nedenle "**Mütareke Basını**" denirken, ancak çok az bir bölümü kendi olanaklarıyla, ölüme meydan okuyarak, **Ankara Hükümetini** destekleyebilme cesaretini gösterebilmiştir.

I

Kurtuluş Savaşı'nın hemen ertesinde, her siyasal iktidar gibi, Ankara Hükümeti de, kendi dünya görüşüne uygun bir basın yaratmak istemiş, basının bağlı olduğu yasa ve yönetmelikleri buna göre düzenlemeye koyulmuştur. Eski **İstanbul** basınının önemli bir bölümü, Ankara' da yeni kurulan rejimin ortaya koyduğu siyasa nedeniyle Avrupa sermayesi ile olan ilişkilerinin dolayısıyla çıkarları zedeleneceğini hemen farkedenden eski işbirlikçi sermaye ile işbirliğini güçlendirmekteydi.

Yeni rejime karşı tutumlarını, daha **Lozan Barış Antlaşması** imzalanmadan düzenlenen **İzmir İktisat Kongresi** sırasında ortaya koymuşlar, Özellikle **Hilafetin** kaldırılması sırasında da çok kötü bir sınav vermişlerdi. Bu konuda olayların hızla gelişmesi üzerine İstanbul Barosu Başkanı **Lütfi Fikri Bey** Halife' nin istifa söylentileri karşısında bile "*Gönül istiyor ki bu istifa sözü, ebediyen gönülsüz kalsın, çünkü dünya için bir musibet olur*"² diye yazıp, **Hilafet** kurumunu savunurken, bunun hemen ardından **İngiltere**' nin sömürgesi ve himayesi altında bulunan **İsmailiye** mezhebinin liderleri **Emir Ali** ve **Ağa Han** imzalı **Hilafetin** kaldırılmasından vazgeçilmesi konusunda **Gazi Mustafa Paşa Hazretleri** başlıklı mektubun, Hükümet'in eline geçmeden İstanbul Basınında yayınlanması³ bardağı taşıran son damla olmuş, Hükümet'in bu söz konusu basının dış güçlerle ilişkilerinin olduğu konusunda kanıkanı güçlendirmiş, mektupları yayınlayan gazetecilerin tutuklanmalarına neden olmuştu.

Hüseyin Cahit (Tanin), **Ahmet Cevdet (İkdam)**, **Velid Ebüziya (Tevhid-i Efkâr)** ve bunların yazı işleri müdürleri olan **Lütfi Fikri**, **Hilafet Yaveri Ekrem Bey** ve **Abdülkadir Kemali** gibi ünlü isimler **İstiklal Mahkemesi**' nde yargılandılar. Fakat Hükümet'in gerçek niyeti basını susturmak değil, yanına çekmek zararlarını en aza indirmektir. Sonuçta tutuklu gazetecilerin hepsi beraat etmiş, hemen ardından **Mustafa Kemal** ülkenin ileri gelen basın mensuplarını İzmir'de yapacağı basın toplantısına davet etmiş, akşam yemeğinden onlara gerekli şu mesajları verilmiştir:

*"Arkadaşlar, Türk basını milletin gerçek seda ve iradesinin kendini belirtmesi şekli olarak Cumhuriyetin çevresinde çelikten bir kale vücuda getirmelidir, bir fikir kalesi, bir zihniyet kalesi... Basın mensuplarından bunu istemek Cumhuriyetin hakkıdır..."*⁴

Mustafa Kemal Paşa İzmir'de basınla bu toplantı sırasında sağlanan uyum çok çabuk bozulmuştu. (**Tunçay 1981:84-86**) Büyük değişim ve dönüşümlerin yaşandığı ülkede ortaya çıkan toplumsal ve siyasal olguların bazı iç ve dış güç odaklarını rahatsız etmekteydi. Oysa herhangi bir Batı ülkesinde böyle bir durumda gazeteler ve gazeteciler, konumlarını saptarken, toplumsal kökenine bağlı olarak ortaya çıkan, ulusal ya da sınıfsal bir bilinç doğrultusunda hareket ederken, bundan yoksun olan İstanbul basını, **Şeyh Sait** isyanı sırasında da ne olursa olsun yeni rejimin başı derde girsin mantığı içinde, bilerek, ya da bilmeyerek iç ve dış kışkırtmalara alet olmuşlardır.

İstanbul basınının bu tutumu, Türkiye'yi yöneten "*çekirdek kadroda*" bu tür gazete ve gazetecileri ya yanlarına çekmek, bu olmuyorsa da susturmak yoluna gitmiştir. **Şeyh Sait** isyanı nedeniyle, **4 Mart 1925** yılında çıkarılan **Takrir-i Sükun kanunu** Hükümete doğrudan doğruya basın üzerinde etkili olma yetkisini tanımıştır. **Takrir-i Sükun Kanunu TBMM'** nde görüşülürken **Recep Peker** şunları söylemiştir: "*...İstanbul gazetelerinin memlekette ne kadar müessese ve makam varsa tahribe geçtiğini görüyoruz. Şeyh Sait isyanının en birinci müsebbibi bunlardır...*"⁵ Görüldüğü gibi, siyasal iktidarı elinde tutan ulusalcı "*çekirdek kadro*" iç ve dış odakları ve onlarla işbirliğini sürdüren İstanbul basını, ülke çıkarları açısından, ister istemez sıkı bir denetim altına alma gereğini duymuştur⁶.

1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile Hükümet basın etkinliklerini güvence altına almak, gazete ve

gazetecilere bağımsız bir çalışma ortamı yaratmak istediğini göstererek, bu konuda iyi niyetini ortaya koymuş bulunuyordu..

Daha sonraki yıllarda, belirli aralıklarla, irili ufaklı Kürt hareket ve başkaldırılarına karşın, yeni rejim kendini toplumun her kesimine, yavaş da olsa kabul ettirmeye yönelmekteydi. Reisi Cumhur, büyük kurtarıcı **Mustafa Kemal** (Atatürk), Başvekil ise, **İsmet** (İnönü)'ydü. **Türkiye**'nin tek partisi **CHF**'nin Genel Başkanı, o yüce makamda bulunduğu için, Parti'nin liderliğini de **İsmet** (İnönü) üstlenmiş durumdaydı.

"**Sindirilmiş muhalefet**"⁷in şu ya da bu biçimde patlamasından korkulmaktaydı. Bu patlamanın denetim altında tutulması, en azından Cumhuriyetin ve onun simgesi haline gelmiş olan devrimlerin bir yerde savunulması gerekiyordu; İşte, "**güdümlü muhalefet**"⁸ ya da "**muvazaa**" (danışıklı döğüş)⁹ diye adlandırılan **Serbest Cumhuriyet Fırkası**'nın kurulması bu koşullarda olmuştu¹⁰. **SCF** **TCF**'nden tümüyle farklı bir biçimde ortaya çıkmıştı. Bu parti **TCF** gibi **TBMM**'nda ya da toplumsal bir kesimin yapısı gereği, özlem ve istemlerinin ortaya çıkarmış olduğu, siyasal gruplaşmalardan değil, **Mustafa Kemal** (Atatürk)'ün düşünce ve girişimleri sonucu doğmuştu¹¹.

CHF'nin elitleri, İzmir'de patlayan, tüm yurda dalga dalga yayılan yeni muhalefet hareketine halk galeyanına derhal bir etiket bulmakta gecikmemişlerdi: İrtica..¹² **CHF**, **SCF**'nin kurulmasına **Mustafa Kemal** (Atatürk) tarafından da kurulmuş olsa, ilk günden beri karşı olmuş içine sindirememiş; iktidarın elinden gideceği korkusuna kapılmış, bu partinin ortadan kalkması için, baskı yapmış, olayları körüklemiş, hatta düzenlemişti¹³

SCF'nin iktidara gelme isteği en fazla, Başvekil **İsmet** (İnönü)'yü kaygılandırmıştı. Aynı **TCF** denemesinde olduğu gibi, **SCF** mensuplarına akla gelmedik baskı ve tertiplere girişilmesine göz yumduktan başka yeni muhalif fırkayı Reisi Cumhur **Mustafa Kemal** (Atatürk) ile karşı karşıya getirebilmek için **Ali Naci** (Karacan)'a "**İnkılâp**"¹⁴ adlı günlük bir gazete çıkartmıştı. Başvekil **İsmet** (İnönü) tarafından beslenen bu gazetenin başyazarını **Ali Naci** (Karacan)'dan başka **Yakup Kadri** (Karaosmanoğlu) ve **Burhan Asaf** (Belge) yazmışlardır. **Ali Naci** (Karacan), Başvekil **İsmet** (İnönü)'ye yapmış olduğu bu hizmetlerinin karşılığını birkaç yıl sonra uzun süreli bol maaşla Bulgaristan A.A. muhabiri, Arjantin'e İş Bankası mümessili ve İsviçre'ye Basın Ataşesi olarak gönderilerek görmüştür¹⁵.

Fakat bu olayda konumuzu ilgilendiren asıl önemli olay **Yunus Nadi**'¹⁶ nin Cumhurbaşkanı **Mustafa Kemal Atatürk**' sahibi olduğu Cumhuriyet gazetesinde yayınladığı, **SCF**'nin kapatılmasında önemli rol oynayan iki açık mektubudur. Türk gazeteciliği mesleki etik tarihi açısından bir ibret belgesi olan, bu doğrultuda ele alınması gereken bu mektuplardan birincisinde **Yunus Nadi**, tüm mesleki sorumluluğunu ve tarafsızlığını bir yana bırakmış, kendisini her bakımdan kollayan hamisi durumundaki Başvekil **İsmet İnönü**'den yana bir tutum sergilemekte, yeni fırka konusunda **Reisi Cumhur Mustafa Kemal Atatürk**'ü açıkça tehdit etmekteydi. Açıkça ya Halk Fırkası'nın reisinin veyahut değilsin. Reisi isen bizimle beraber olacaksın: değilsen biz kendimize bir reis intihap edeceğiz....Öyle dahi olsa biz kendimizi, bize emanet edilen Cumhuriyet'in muhafazası vazifesini eksiksiz ifaya muktedir biliyoruz¹⁷. derken, ikinci çık mektubunda ise **Yunus Nadi** bu tehdit dolu yayını şöyle sürdürecekti; *Cumhuriyete ve inkılaplarına nezaret etmek ve onlar muvacehesinde (karşısında) azami takayyüt göstermek (dikkat ve özen göstermek) Reiscumhurun yalnız gelişigüzel bir vazifesi değil, hatta kanuni mecburiyettir de. Eğer bunlara dikkat etmezse, Reiscumhurun yegane cürüm olarak hıyaneti vataniye ile itham olunabileceği teşkilatı esasiyede sarıhtır.*¹⁸

II

SCF'nin kendini kapatmış olması ve diğer küçük, muhalif sol partilerin de **CHF**'nca ortadan kaldırılmasıyla (**Tunaya,1952: 635-638**) birlikte; gerek bu partinin, gerekse başka muhalif partilerin, yeniden kurulabileceği düşüncelerini, iktidar, basın organları aracılığı ile, yeniden kurulabileceği düşüncelerini, iktidar, basın organları aracılığı ile, halkın üzerinden silmeye çalışıyordu¹⁹ Böylece, **CHF** karşısına başka bir siyasal partinin çıkması önleniyor, **Tek Parti** imajı kuvvetlendiriliyordu. Ne

var ki, siyasal parti kimliğinde olmasa bile, **Tek Parti CHF**'nin karşısında henüz toplumda etkin olan, olası muhalefeti oluşturabilecek, bir çok kuruluş bulunmaktadır²⁰. Bunlardan en önemlileri, **Türkiye Cumhuriyeti** tarihinde, **Tek Parti** yönetiminin kurulması sürecinde oldukça anlamlı bir yeri bulunan **Türk Ocakları**'nın, **Halkevleri**'ne devredilmesidir. **Türk Ocakları, İttihat ve Terakki Fırkası**'ndan beri²¹ devam eden, "**Türk Milliyetçiliğinin**" oluşmasından önemli bir işlevi bulunan bu kültür merkezlerinin, 1910'da çıkmaya başlayan "**Türk Yurdu**" diye, etkin ve bilimsel bir yayın organı da bulunmaktaydı.

Mustafa Kemal (Atatürk)'ün bir demeci üzerine(**Cumhuriyet, 25 Mart 1931**). Türk Ocakları Kurultayı, 10 Nisan 1931'de toplanmış, Ocağın kendini kapatarak, tüm mal varlığının^{22 23} **CHF**'na devredilmesini kararlaştırmıştır^{24 25}. Türk Ocakları'nın siyasal bir nitelik kazanmaya başlaması, bu niteliğini **CHF** çizgisi dışında gelişmesi, bu Ocakların kapatılmasında temel bir etken olmuştur²⁶.

Bu süreç içinde, basına çeki- düzen vermek için Hükümet kolları sıvamış, önce **SCF** destekleyen İzmir gazetelerinin yazar ve sorumlu yazı işleri müdürleri tutuklanmıştır²⁷.

14 Eylülde **Yeni asır**'ın yazarı **Behzat Arif** Yazı İşleri Müdürü avukat **Kadıze Bedri** beyler tutuklanırken, **CHF** ni tutan **Anadolu** gazetesinin Yazı İşleri Müdürü **İbrahim** beye yalan haber yazmaktan dava açılmış, tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmıştır. Fakat İstanbul'da yayınlanan **SCF** yı destekleyen **Son Posta** yazarı **Ragıp** bey de tutuklanmış, davası İzmir'deki gazetecilerin davasıyla la birleştirilmiştir²⁸. Ardından, sorunu toptan çözmek için **TBMM**, 25 Temmuz 1931 günü toplanması ve konuyu görüşmesi sağlanmış, 15 Ağustos 1931 günü de, "**Matbuat Kanunu**"nu kabul etmiştir²⁹. Böylece tüm basın **CHF** emrine girmektedir. Bu yasanın en önemli özelliği, genel siyasasına aykırı yayın yapan gazetelere, hükümete kapatma yetkisini tanımasıydı³⁰.

Türk Ocakları'nın ve diğer derneklerin, **Halkevleri**'nin bünyesinde toplanması, **Üniversite Reformu**; yeni "**Matbuat Kanunu**" ile, basının kontrol altına alınması, kısacası, tek partili rejimin git-tikçe "**otoriter**" bir yapıya bürünmesi, uluslararası platformda, siyasal ve ideolojik anlamdaki hızlı bir dönüşümün **Türkiye**'ye yansımalarıdır.

"**Kuvayı Milliye Ruhü**"nun doğurmuş olduğu **LTBMM**'nin demokratik ve çoğulcu yapısı iç ve dış etkenlerin ortaya çıkarmış olduğu bir süreç içinde, tek-parti diktatörlüğü görüntüsüne dönüştü³¹.

Parti devletine giden sürecin hemen başında, **CHF** sözcülüğünü yapan, çoğu milletvekili olan bazı yazarların, yeni bir siyasal düzen arayışı içine girdiklerini, **CHF**'nin "**altı ok**" biçiminde anlatımını bulduğu; ancak bu ilkelerin henüz kesinlik kazanmadığı bir aşamada çeşitli gerekçeler göstererek, nasıl bir siyasal sistemden yana olduklarını açıklamışlar, bu bunalımlı dönemi kendi görüş açlarına göre biçimlendirmek istemişlerdir.

Türkiye, siyasal ve toplumsal açıdan böylesine önemli bir dönemeçte bulunurken ve iktidar kanadı bir arayışın içindeyken, **Kadro Dergisi** etrafından toplanan bir grup aydın, **Yakup Kadri** (Karaosmanoğlu), **Şevket Süreyya** (Aydemir), **Burhan Asaf** (Belge), **İsmail Hüsrev** (Tökin) ve **Vedat Nedim** (Tör) gibi tanınmış simaların önderliğinde toplumsal ve siyasal bir akımı başlattılar³².

Kadro'nun radikal felsefesiyle, **CHF**'nin görüşleri ve ulaşmak isteği hedefler arasında paralellikten öte yakın bir bağın bulunduğu açıktır. Bunun en güzel kanıtı; **Kadro**'nun kurucularından üçünün hâlâ devlet görevlerinde bulunmasıdır. **Yakup Kadri** (Karaosmanoğlu) ile **Kadro** hareketine sempatisi ve yakınlığı ile tanınan **Falih Rıfka** (Atay)'ın **Mustafa Kemal** (Atatürk)'ün çevresinde yer alması yanında **CHF**'nin ileri gelenleri de **Kadro Dergisi**'nde yazılar yazmaktadır. İşte **İsmet** (İnönü)'nün **Kadro**'da yayınlanan "**Fırkamızın Devletçilik Vasıfı**"³³ adlı, başmakalesinde **CHF**'nin devletçilik anlayışını dile getirmiştir. Makalede anlatılanlar ile, **Kadro**'nun düşünceleri arasında hiçbir çelişki yoktur.

III

Dünya ekonomik bunalımının doruk noktasına ulaştığı, Faşist ve Nasyonal Sosyalist Partilerin tüm Avrupa'da egemen olmaya başladığı bu dönemde, 9-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında toplanan **CHF** Üçüncü Büyük Kurultayı'nda³⁴ **İsmet** (İnönü) ve **Recep** (Peker)'in görüşleri büyük ölçüde kabul edildi.

CHF ilkelerinin altına çıkarıldığı bu kurultayda, **Recep** (Peker) "**Altıoklu**" flamanın Parti bayrağı olarak kullanılması görüşünü ortaya attı. Bu, "*İtalya'da Faşizmin sembolü olan 'fasches' ile eski Türklerde hukuki bir sembol olarak kullanılan 'ok'un mahirane bir sentezi idi*". Eski Türklerde "**Ok**" un Ortaasya'dan beri egemenlik ve birliğe davet anlamında kullanıldığı zaten bilinmektedir³⁵. Böylelikle CHF da "**Altıok**" ile, Türk toplumunu "**Altıok**" bayrağı altında "**siyasal birliğe**", "**Tek Parti-Tek Devlet-Tek Şef**" otoritesini tanımaya **Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılık** olarak ortaya konulan pratik ilkeleri altında toplanmaya davet ediyordu. Bu kurultayda tüzük ve programla ilgili görüşmeler Parti'nin belli bir ideolojiye sahip olması ile ilgili tekliflerle renklenmişti³⁶. Bugün herkesin solcu olarak tanıdığı **Zekeriya** (Sertel) bile, henüz harf devriminin yapılmadığı bir dönemde, "**Resimli Ay**" dergisini Arap harfleriyle yayınlararken, 1928 yılının Ağustos ayında, 1927 Kurultayından bir yıl sonra, İtalyan Faşist hareketinin lideri **Mussolini**'yi öven yazılar yazmakta, onu **Mustafa Kemal** (Atatürk) ve **Edison**'dan sonra dünyanın üçüncü büyük dehası olarak nitelendirmekteydi³⁷. Dönemin en etkili kişilerinden Çankaya'nın en başta gelen **müdavimleri** arasında olan **Falih Rıfki** (Atay); Başvekil **İsmet** (İnönü)'nün ve CHF "**Kâtib-i Umumisi**" **Recep** (Peker) ile birlikte, 1932 yılı Mayıs ayı içinde gerçekleştirilen **İtalya** gezisine katılış, gezi sırasında **Recep** (Peker) ile birlikte Faşist Parti'yi ziyaret etmiş³⁸, Parti'nin çalışmalarını yakından izleme ve "**Faşizm**" i tanıma olanağı bulmuştu.

Falih Rıfki (Atay)'ın bir başka özelliği de Kadroculara yakınlığı ile tanınmasıydı. Bu grupla hükümet arasında adeta köprü görevini üstlenmiş gibiydi. **Falih Rıfki** (Atay) bu geziden, dolayısıyla Faşizmden öylesine etkilendi ki; dönüşünden hemen sonra "**Moskova-Roma**" adlı bir kitap yazma gereğini duydu. Bu kitabında Sovyet rejimi ile Faşist düzenin üstünlüklerini bir bir sayıyor; "...*Türk yığınlarının terbiyesi için Moskova'nın yığın terbiyesi metodlarını...devletçi Türk iktisatçığı için Moskova'nın yığın terbiyesi metodları...*"nın benimsemesini istiyor, "...*Kemalizm durulmuş, kitaplaşmış, idareleşmiş bir dava değildir: yürüyen kıvıldağan, arayan, canlı ve oynak bir ihtilâldir. Bu ihtilâlin gözü her tarafa doğru açık olması lazımdır...*" diyerek bu rejimlerin örnek alınmasını öneriyordu³⁹.

"**Kadro**" cular dışında kalan Türk aydını arasında "**totaliter**" rejimlere hayran olan yazarlar azımsanmayacak kadar çoktur. Cumhuriyet Gazetesi sahibi ve başyazarı aynı zamanda da milletvekili **Yunus Nadi** de Faşizmi öven yazılar yazmaktadır. Örneğin, "**İsmet Paşa ve Mussolini**" başlıklı bir yazısında: "...*Faşist İtalya'nın ne olduğunu iyice anlamak için onu yaşamakla beraber, bütün selahiyetleri kendi şahsında hülâsa etmekte bulunan Mussolini'yi görmek kafidir. Duçe, İtalyan milletininki aynı zamanda ileri atılmış yüksek bir fikri de tecelli ettiren ifadesidir. Faşist M. Mussolini'nin şahsında tıpkı ok gibi fırlayan bu fikrin bükülmez bir kol ile tatbik sahasına geçirilmiş şeklidir...*"⁴⁰ Türk devlet adamlarına yol gösteren, Türk siyasal rejimini biçimlendiren daha başka yazarlar vardır. Bunlardan birisi: "...*Çocuk devletindir. Buna inanmak lazımdır. Çocuğun yetiştirilmesini doğumundan itibaren devlet bakımına, devlet kontrolüne bırakmak lazımdır*"⁴¹.

Demekte ve tek tip yurttaş yetiştirilmesini önermektedir. CHF'nun yayın organı olan **Hakimiyet-i Milliye** gazetesinde devlet yönetiminde tek partinin yeterli olduğu savunulmakta, böylelikle muhalefet partisinin kurulamayacağı belirtilmektedir⁴² Siyasal iktidar içinde yer alan bir başka yazar **Selim Sırrı** (Tarcan) da, Halkevlerinin yayın organı **Ülkü** dergisinde faşist gençlik örgütlerini övmekte, bu örgütlerin **Türkiye** için model olabileceğini belirttikten sonra bu faşist örgütlerin uluslararası kardeşlik duygularını geliştirdiği için izciliğe karşı olunması gerektiğini sözlerine eklemektedir⁴³

Bu örnekleri çoğaltmamız mümkündür⁴⁴. Bu örnekler, **SCF** ve **Menemen** olayından sonra CHF yönetici ve yazarlarının yeni bir atılıma girilmesi ve bu atılımın **CHP** çatısı altında gerçekleştirilmesi konusu üzerinde varılan düşünce birliğinin bir sonucudur. Ama, bu görüşe varılırken, model olarak gösterilen rejimler ve partiler, **otoriter** ve **totaliter** nitelik taşıyanlardır. Fakat burada bir gerçeği belirlemekte fayda var; **CHF** faşist ya da komünist partilerin örgütlenme biçimlerinden ne denli etkilenirse etkilenir, bu parti iktidarının temel siyasası, gerektiğinde bu sistemlerin dışında, zaman zaman bunlara karşı siyasalar izleyecektir⁴⁵.

IV

1935 yılına girildiğinde, dışarıda “otoriter” ve “totaliter” yönetim biçimleri en gözde siyasal rejimler olarak yükselmesini sürdürmektedir. Bu “disiplin” rejimlerinin ülke koşullarına uyarlamak arzusundaki **CHF** yönetici ve yazarlarının “Tek Parti”, “Tek Şef” kurumlarının “Devlet” ve “Ulus” karşısındaki konumlarını, “toplumsal sınıflar” üzerine düşüncelerini bayrak yapan yayınların sayısı da gittikçe artmaktadır⁴⁶.

Tüm bir karşı grubun varlığına karşın, **Atatürk**’ün ölümünün ertesinde 11 Kasım günü, **İsmet İnönü**’nün 322 oyla **CHP** Meclis Grubunda, Parti’nin Cumhurbaşkanı adayı olarak gösterilmesine karar verilmiş⁴⁷, **İnönü** grup toplantısının hemen ardından toplanan **TBMM** Genel Kurulunda oylamaya katılan milletvekillerinin oybirliğiyle, Cumhurbaşkanlığı makamına oturmuştur⁴⁸.

Tek Parti **CHP**’nin elit kadrosu ve ordunun direktmesi, kendisinin bu güçlerle işbirliği sayesinde gerçekleşmiştir.

İsmet İnönü Mustafa Kemal (**Atatürk**) tarafından Başvekillikten alındıktan sonra kendi köşesine çekilmiş, pek dikkati çekmemeye özen göstermiş olduğundan, 1938 yılı boyunca gazetelerde adı pek ender görülmüştü. Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle birlikte basında; **Atatürk**’ün ilkelerini en iyi bilen devlet adamı **İnönü** olduğu, Büyük Şef’in eserlerini sürdürebilecek bu en sekin kişiye İkinci **Atatürk** demekle bir an bile duraksamayacağı türden yazılar kendini göstermeye başlamıştı⁴⁹.

Özetlemek gerekirse, “Parti Devleti”ne dönüşmüş Türk siyasal sistemi **Atatürk**’ün ölümüyle yeni bir döneme girmektedir. **Atatürk**’ün ölümünden hemen sonra başlayan ve çok partili düzene geçilmesine dek süren bu döneme “**Milli Şef Dönemi**”, **CHP** Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü**’ye “**Milli Şef**” denilmiştir⁵⁰. “**Milli Şef Dönemi**”, tek partili rejimin bir önceki döneminde oldukça farklı bazı özelliklere sahip olmuştur.“

Her ne kadar ülke koşulları gereği “otoriter” yapıya Mustafa Kemal **Atatürk** eğilim göstermişse de, Türk siyasal sisteminin “**Faşist**” ve “**Komünist**” rejimlerinin “**totalitarizm**”ine kaymasında, **CHP**’nin elitleri önünde hep bir set olmuştur. Bunun en açık örneğini, 1936 yılında **Recep Peker**’in **CHP** yönetiminden, 1937 yılında da **İsmet İnönü**’nün Başvekillikten ve dolayısıyla devlet yönetiminin uzaklaştırılmasında görmekteyiz.

Atatürk’ün ölümüne bu bağlamda yaklaşacak olursak, bir bakıma **İsmet İnönü** ve **Recep Peker**’in “...millî şeflerin hükümlerine candan uyan ve inanan disiplinli bir cemiyet kurmak davasında...”⁵¹ önlere duran en büyük engel kendiliğinden kalkmış olmaktadır.

Ancak, burada bir gerçeği daha vurgulamak zorundayız: **İnönü**’nün Cumhurbaşkanlığı’na gelinceye dek “**Milli Şef**”lik Türk siyasal yaşamının bir kurumu niteliğini kazanmamıştır. **Atatürk** de sağlığında 1927’den beri ülkenin “**banisi**” ulusun önderi, devletin “**reisi**” “**Ebedi Şefi**”dir. Ama onun bu değişmez başkanlığı “**manevi**” kişiliğine bağlı adeta “**fiili**” bir durumdur. Ancak tüzükte “**Değişmez Genel Başkanlık**” diye bir kurum oluşturulmamıştır. Siyasal tarihimizde bir tek kişiye “**Milli Şef**” denilmiştir. O da **İsmet İnönü**’dür. **Türkiye** Cumhuriyeti’nde görülen dayanışmacı **Kemalizm**, **İsmet İnönü**’nün “**Milli Şef**”lik uygulamaları ile onun kişiliğinde “**Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm**”i anımsatan anlamda bir “**totaliter**”liğe dönüşüyordu⁵²

İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı olmasının ardından 26 Aralık 1938 günü olağanüstü toplanan **CHP** Büyük Kurultayı, gerçekleştirdiği tüzük değişikliği ile **İsmet İnönü**’yü, ülkenin “**Milli Şef**”i, **CHP**’nin ise “**Değişmez Genel Başkanı**” yapmıştır. Böylece Parti-Devleti yönetimi, **Atatürk**’ün ölümünden sonra son adımlarını atmış, yeni bir döneme ayak basmıştır.

Atatürk’ün “**manevi**” kişiliğinden doğmuş, “**fiili**” bir özellik gösteren, 1927 Kurultayından beri süregelen “**Değişmez Genel Başkanlık**” geleneğini kurumsallaştırmak, buna ek olarak “**Milli Şef**” sıfatını kabul etmek, Türk siyasal sistemini, **Almanya**’da **Hitler-Führer**, **İtalya**’da **Mussolini-Duçe** “**totaliter**” rejimlerine daha da yaklaştırmıştır⁵³.

İsmet İnönü, **CHP**’nin, “**Değişmez Genel Başkanı**” ile birlikte, “**Milli Şef**” olurken, benzer siyasal rejimlerin uygulandığı ülke liderleri gibi –örneğin, bir **Adolf Hitler**’in **Almanya**’da Nasyonal Sosyalizm, bir **Benito Mussolini**’nin **İtalya**’da Faşizmi, bir **Francisco Franco**’nun **İspanya**’da Falanjizmi kurarken, karşılaşmış olduğu, bir aydın muhalefeti ile, ne **CHP**’nin içinde ne dışında yüz yüze gelmiştir. Aksine Türk gazetecisi, “**Milli Şef**”lik kurumun nasıl karşılanmış olduklarını şu söz-

leriyle pek güzle anlatmaktadır: “<Milli Şef> deyiminin ardında şefliği müesseseleştirmek isteyen bir gayret seziliyordu... Tüzük değişikliğine itiraz eden bir kişi çıkmadı. İtiraz etmek şöyle dursun, dünya şartları değişip de **İsmet İnönü** <Milli Şeflik ve Değişmez Başkanlık> payelerini kendisi üzerinden silkip attığı güne değin biz onu avuçlarımızı patlayasıya alkışladık.”⁵⁴

Türk basınının ve aydınının büyük bir bölümü, bu sözü edilen ülkelerde görülen aksine, toplumsal sorumluluğunu bir yana atmış, “**Milli Şef**”ini böylesine engin bir coşku ile karşılamış, bağrına basmıştır.

Türkiye, siyasal anlamda dar ve sıkı bir dönemden geçerken, basın kesimin büyük bir bölümü ile birlikte Devletin nimetlerinden faydalanarak oldukça rahat bir yaşam düzeyine ulaşmış bulunan **CHP**’nin önde gelenleri, **İsmet İnönü**’yu böyle bir anlayış içinde görmek istemişler, tüm gazetecilik ideallerini bir yana atıp onunla bütünleşmişlerdir. **İnönü**’nün kendisinin de , “**parti-devleti**” yapısının en üst katındaki yerini daha mutluk bir hale getirmek için, böyle bir bütünleşmenin gereğini anlamış olması gerekir⁵⁵. Bu anlamda; **Ahmet Kutsi Tecer**’ göre; “*Milli şef demek, milli hayatımızın uyanık başı demektir*”⁵⁶ ve “... Türk milletini, yaşamanın ve ölümün efendisi yapan büyük kıymetlerin ta kendisidir.”⁵⁷

Kıscacası, **Türkiye**’de siyaseti belirleyen “**Milli Şef**” **İsmet İnönü**’dür. **İnönü** ailesinden biri olan **Metin Tokar** yıllar sonra şöyle diyecektir. “*Meclis, Hükümet hukuken vardılar. Fakat politikayı biz-zat ve doğrudan doğruya İsmet İnönü idare ediyordu. “Milli Şef”in mahzurlu saydığı her şey Türkiye’de yasaktır... Bundan dolayıdır ki, gazetelere gelen emirler arasında bazen nasıl yorumlar yazılması gerektiği bildiriliyordu... Başka emirlerde ise “Milli şef” ile hatta Şef’in ailesi ile ilgili haberlerin büyük verilmesi bildiriliyordu. Bu mutlak hakim İsmet İnönü’nün kudretini dosta düşmana gösterecekti. Bundan dolayıdır ki, bütün harp yılları esnasında Cumhurbaşkanını bir konserde, bir temsilde, at yarışlarında gösteren fotoğraflar “devlet zoru” ile çarşaf çarşaf yayınlandı...*”⁵⁸

V

İkinci Dünya Savaşı’ nın sonuna doğru tüm cephelerde **Sovyetler Birliği**’nin üstünlüğü ele alması, İngiltere ve **ABD**’nin yanında saygınlığının artması, **Türk Hükümeti**’nde **Türkçü** ve **Turançı** akımın başta Sovyetler olmak üzere tüm müttefiklerde “**tahrir**” yaratan bir unsur olacağı düşüncesinin doğmasına yol açmıştı. Bu nedenle 1943 yılının bahar aylarından başlayarak **Türkçü** ve **Turançlar** ilk kez basında ve kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştı⁵⁹. Olayların ardından tüm basın organlarında Ulus Başyazarı **Falih Rıfık Atay**’ın önderliğinde Turancı akım yerilmekte, kamuoyu bu konuda hazırlanmaktadır⁶⁰. **Nihal Atsız**’ın evi 7 Mayıs’ta, **Necdet Sancar**’ın evi 9 Mayıs’tan aranmış, aynı gün **Nihal Atsız** ve **Reha Oğuz Türkkan** tutuklanmıştır. 15 Mayıs’ta **Zeki Velidi Togan** ve **Hasan Ferit Cansever** gözaltına alınmış, tutuklamalar sürmüş ve bu arada Diyarbakır’da bazı tutuklamalar olmuştur⁶¹

İnönü’nün olayı bu kadar büyütme amacı, tüm dünyanın dikkatini çekmek, **Türkçü** ve **Turançların** nasıl ezildiklerini tüm müttefiklere göstermekti. Ne var ki, **İnönü**’nün bu yolla Sovyetleri yatıştırma çabası yine de başarısızlığa uğradı. **Türkçü** ve **Turançı** kesime karşı tutumu etkilemek istemiş ancak bunda da düş kırıklığına düşmüştü. Sovyetler **Türkiye**’de olanları, Turançların yargılanmalarını, “**maskaraca**” bir oyun olarak nitelendirmekteydi⁶². Müttefikler savaşın sonuna doğru **Türk Hükümeti**’nden Almanya ile ilişkilerini kesmesi istendiği zaman, Basın **Türk** kamuoyu üzerindeki görevinin ne olacağını gayet iyi bilmektir. Sanki gizli bir el tarafından yönlendirilirdesine, Almanya lehine o güne dek yazdıklarını unutmış, müttefik yanlısı olmaya o denli istekli görülmektedir. **Türkiye**’nin **Almanya** ile ilişkilerini askıya alma sürecinin başlangıcı olan Mayıs 1944’deki basında yer alan makalelerin, Türk-İngiliz dostluğunun vurgulanması dikkat çekecek boyutlardadır. Bu tür makalelerin özellikle gazeteci-mebuslar tarafından kaleme alınması hükümetin bu konuda tutumunu göstermesi açısından önemlidir⁶³. Bu çevrenin dışında yer alan ve hükümetin dış siyasasını eleştiren biri daha vardır: Eski Dışişleri Bakanı **Tevfik Rüştü Aras**⁶⁴.

Türk kamuoyu böyle bir hava içindeyken **TBMM** olağanüstü toplanmış, Başbakan **Şükrü Saraçoğlu** hükümetin bu konudaki kararını şöyle açıklamıştır:

“... Müttefikimiz İngiltere İttifak çerçevesi dahilinde bizden Almanya ile siyasi ve iktisadi bil-cümle münasebatımız kesilmesini istemişlerdir. Hükümetimiz bu talebi inceden inceye tetkik ederek bunun ittifak çerçevesi dahilinde ve haklı bulunduğunu görmüştür ve müsbet cevabını meclisin kabulüne arz etmeyi kararlaştırmıştır...”

Başbakan **Saraçoğlu** konuşmasının süren bölümlerinde; savaş boyunca **Türkiye**'nin hiç “**tarafsız**” olmadığını, **İngiltere**'nin yanında yer aldığı vurgulamak gereğini duymaktadır. Şimdi de **İngiltere** ve **ABD** hükümetleri, **Türkiye**'den böyle davranmasını istediği için hükümet olarak böyle bir kararı aldıklarını belirtmektedir.

TBMM'nden hükümetin çıkartmış olduğu bu karar, ertesi gün tüm gazetelerin başmakalelerinde destelenmiştir. “**Yeni Sabah**”ta **A.C.Saraçoğlu** “... Harp, artık bütün demokrasi taraftarlarını sevin-direcek, kesin bir istikamet almıştır...”⁶⁵ derken, “**Tanin**” de **H.C.Yalçın Türkiye**'nin “... İngiliz Müttefiki olduğunu hiçbir zaman saklamadığını sempatisinin demokrasilere müteveccih olduğunu...”⁶⁶ öne sürmektedir. Daha dün, **totaliter rejimlere** hayranlığı ile tanınmış **F.R. Atay** da, değişen siyasal koşullara uygun olarak, “**Ulus**” ta “**Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm ile Demokrasiler arasındaki savaşın sadece bir devletler takımının başka bir devletler takımı ile mücadelesi demek... olmadığı... Türk milletinin de varlığının kurtuluşunun demokrasiler davasının muvaffak olmasına bağlı olduğunu...**”⁶⁷ (**Atay, Ulus, 3 ağustos 1944**) savunmaktadır.

Bu arada, **Almanya** ile ilişkilerin kesilmesiyle ilgili **TBMM** kararından sonra Hükümet, tüm savaş boyunca İstanbul'da günlük ve Almanca yayınlanmasına izin verilen, Nazilerce finanse edilen “**Türkische Post**” gazetesi ile, yine İstanbul'da günlük ve Fransızca yayınlanan “**Mihver**” yanlısı “**Beyoğlu**” gazetesini kapatmıştır (**Güvenir, 1991:200**)

Böylece, **Türkiye**, savaş boyunca izlemiş olduğu “**Milli Şef**” **İsmet İnönü**'ye özgü dış siyaseti terkediyor, **Müttefikler**'in istediği çizgiye gelmiş oluyordu. Bundan sonra iç ve dış siyaset alanlarında atacağı adımlar, bir bakıma dış siyasal koşullara, **Müttefiklere**, özellikle **Sovyetler Birliği**'nin savaştan sonraki tutumuna bağlıydı.

Türkiye; 2 Ağustos 1944'de **Almanya** ile her türlü ekonomik ve siyasal ilişkilerini kesmesinin hemen ertesinde, Hükümetin bu kararı tüm gazetelerin başmakalelerinde desteklenirken, yine; **İngiltere** ve **ABD**'nin isteği üzerine 6 Ocak 1945 gece yarısından geçerli olmak üzere, 3 Ocak 1945 günü **Japonya** ile ekonomik ve siyasal ilişkilerini kesme kararını aldığı⁶⁸ zaman, **CHP**'nin daha önce totaliter rejimleri övüp göklere çıkaran, demokrasileri küçük gören önde gelen gazeteci-milletvekilleri, bu kez değişen dünya koşulları nedeniyle demokrasilerden yana bir tutum alan yoğun bir çabanın içine girmişlerdi. **Tek Parti** Hükümeti'nin görüşlerini basına yansıtmakla ve basını yönlendirmekle tanınmış **Falih Rıfık Atay**, 4 Ocak 1945 günlü makalesinde şöyle demektedir:

“...Bugünkü insanlığın gerçek menfaatini, harbin demokrasiler zaferi ile mümkün olduğu kadar çabuk bitmesinde gören Türkiye için, bu uğurda, kudret ve imkanları içine giren herhangi bir yardıma koşmak, yalnız politikası gereklerinden değil, aynı zamanda ahlak borçlarındandır...”

5 Ocak 1945 günlü yazısında bir başka gazeteci-milletvekili olan **Asım Us** ise **Falih Rıfık Atay**'ı izleyen yazısında;

“...Harbin başladığı sıralarda İngiltere ve Fransa ile yaptığımız ittifak...İkinci Dünya Harbinin daha il gününde Milletle safına yaklaştırmış bulunuyordu...”

Türkiye... tarafsız bir siyaset güder gibi görünmüştür. Faka harp ve sulh gayeleri bakımından Birleşmiş Milletler tarafında olduğunu hiçbir vakit saklamamıştı...”^{69 70}

savını ileri sürerken, **Hüseyin Cahit Yalçın** da hemen onların ardından gelmekte, 7 Ocak 1945 günü;

“Türkiye Almanya'ya karşı harbe girmek imkanını bulmamakla beraber Nazi davasına bir an için meyil göstermiş midir?”

diye sorduktan sonra;

“... Amerika efkarı umumiyesine bu hakikati izah imkanı bulunduğu zaman... Türk politikasını ve bu politikaların tamamen hür demokrasiler idealinin aynı olduğunu bıkmadan, usanmadan anlatmak iktiza eder...”⁷¹ demektedir.

Son olarak, 23 Şubat 1945'de **TBMM**'nde alınan karar doğrultusunda, **Türkiye**'nin **Almanya** ve

Japonya'ya savaş açması üzerine, Avrupa basınında bu kararın **San Francisco Konferansı**'na katılıp, kendine pay çıkarma olarak değerlendirilen yazılarda görülmekteydi. Örneğin bunlardan **İsviçre**'nin ünlü "**La Tribune de Geneve**" gazetesi 26 Şubat 1945 günlü sayısında; "**TBMM**'nin kararının hareketin seyrini değiştirmek hususunda pek geç kaldığını" yazmakta ve **Türkiye**'nin "... bir İngiliz teşebbüsü karşısında bulunduğunu..."⁷² belirtmekteydi. Aynı gün, **Türkiye**'nin Paris Büyükelçisi ve eski Dışişleri Bakanı **Numan Menemencioğlu** "**France Soir**" gazetesi muhabirine: "...**Türkiye**'nin harp ilan etmesi memleketimizin 1939'dan beri güttüğü siyasetin bir neticesidir..."⁷³ derken, garip bir rastlantı ki, yine **İsviçre**'nin ünlü gazetelerinden "**La Suisse**" aynı günlü baskısında, **Menemencioğlu**'nu yanıtlarcasına: "**Türkiye**, ancak amanlar Rusya'dan çekilmeye başladığı zaman İngiltere ile ittifakı yeniden canlandırabilmiştir."⁷⁴ demektedir.

Avrupa'da **Türkiye**'ye karşı bir kamuoyunun oluşmasına karşı, **Hükümetinin** güdümünde hemen harekete geçen Türk Basını, Türk siyasetini savunan yazıları yayınlamaya başlamıştı. **Necmettin Sadak** 26 Şubat 1945 günlü makalesinde; "**Türkiye** geç kalmış olmakla beraber... diye söze başlayanlar var. Çok geç kaldı, işe yaramaz diyen kötü niyetliler de çıkacaktır..."⁷⁵ derken, **Hüseyin Cahit Yalçın**, **Sadak**'ın sözünü etmiş olduğu "**Kötü niyetliler**"e şöyle seslenmekteydi:

"... Biz demokrasi devletlerinin yanında mevki almakla hiçbir maddi ve şahsi peşinde koşmuş değiliz. **Türkiye**, Başkan Roosevelt'in ve Başvekil Churchill'in müdafaa ettikleri prensiplerin fiile konulduğunu görmekten başka bir şey istemiyor. Biz Atlantik misakının bir "kılavuz" olmakla kalmayacak bir "kanun" kuvvetini kesbestmesi uğrunda demokrat milletlerin girişecekleri mücadelelerde daima beraber yürüyeceğiz ve bu uğurda her fedakarlığa katlanacağız..."⁷⁶

Falih Rıfık Atay, 5 Mart 1945'de şunları yazmaktaydı:

"... **Türkiye**'nin eski ve yeni durum hakkında tartışmalarda bulunmak hakkı olan veya olmayan memleketler basınında veya radyolarında ileri geri bir hayli fikirler ileri sürülmüştür ve sürülmektedir.

En yanlış ve kötü niyetli tenkitçiler bile... **Almanya**'yı boğazlar ötesinde Türk politikasının Müttefiklere yardımının hayati olduğunu saklamamaktadır... Müttefiklere karşı vazifemizi yapmışız... **San Fransisco Konferansı**na gitmekle beklediğimiz mükafat, barışçı ve hürriyetçi yeni bir dünyanın müjdelelerini almaktan ibarettir..."⁷⁷

Görüldüğü gibi, **Türk Hükümeti** kurulmakta olan "**Savaş Sonrası Dünya Düzeni**"nde sağlam bir yer edinebilmek için **Müttefiklerin** yanında yer alma ve zafere ortak olma çabalarına **Tek Parti**'nin gazeteci-milletvekilleri de kalemleri ile desteklemiştir.. Tüm bu demokrat devletler yanında yer alma uğraşlarının tek bir nedeni vardı; gittikçe daha belirgin ve tehlikeli bir durum alan **Sovyet tehdidi**...

İkinci Dünya Savaşı yıllarını da kapsayan dönemin mutlak hakimi "**Milli Şef**" **İsmet İnönü** olmuştur. **CHP**, **TBMM**, Bakanlar Kurulu, her konuda "**Milli Şef**"in onaylayıcısı olmuşlardır. İnönü'nün çalışma ekibi olarak, emirlerine tartışmasız uyacak kişileri seçtiği, "**devlet makinesini en teferruatlı çarklarına kadar kendi eliyle**" yönetmek istediği, "**Başbakanı aşarak, müsteşarlara, umum müdürlere direktifler verdiği**"⁷⁸ bilinmektedir. Bu nedenle Atatürk'ün ölümünden çok partili düzene geçinceye kadar ülkenin en ulu siyasal kurum "**Milli Şef**"lik olmuştur. Her şeyden önemlisi "**Milli Şef**"in üstün bir kişiliği olduğu kabul edilmiştir. Bu bağlamda, düşünsel olarak "**Milli Şef**"lik Faşist **İtalya**'dan, Nasyonal Sosyalist **Almanya**'dan esinlenerek ortaya atılmıştır. Lider tipi olarak da dönemin totaliter-diktatör tipleriyle ortak siyasal özelliklere sahiptir. Bunun en güzel kanıtı, Alman Nasyonal Sosyalist sloganı "**Ein Volk, Eine Partei, Ein Führer**" "**Milli Şef**"lik rejiminin ulaştığı son aşamaya uygun olarak "**Tek Millet, Tek Parti, Tek Şef**" biçiminde Türkçe'de ifadesini bulmuş olmasıdır. Bu ise, **CHP**'nin sınıfsız bir toplum yaratma ideolojisinin bir sonucudur.⁷⁹

Bu anlayış, **İkinci Dünya Savaşı** boyunca, dış siyasal koşullara bağlı, ama bazı değişiklikler göstererek **çok partili düzene** geçene dek, **Türkiye'nin** iç ve dış siyasasına egemen olacaktır. Bu süreç boyunca **"Milli Şeflik"** kurumunun varlığını sürdürmek, egemenlik alanını güçlendirmek ve genişletmek konusunda dayanmış olduğu en önemli desteklerden biri kendisine kayıtsız bağlı milletvekili gazeteciler olmuştur. Söz konusu bu gazeteci milletvekili gazeteciler **siyasal iktidarı** öylesine kayıtsız desteklemişlerdir ki, **Tek Parti Yönetimi** İsmet İnönü'nün önderliğinde Almanya, İtalya'da ki totaliter rejimleri anımsatır **"Milli Şeflik"** kurulurken, bu ülkelerin basınının tepkisinin aksine en küçük bir muhalefetle karşılaşmak bir yana, rejimin biçimlenmesini köşe yazılarıyla desteklemişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru dünya konjektörünün değişmesi sonucu, dış tehditlerin etkisiyle, İsmet İnönü, **"Milli Şeflik"** ten vazgeçmek zorunda kalıp, çok partili yaşama geçerken de, aynı milletvekili gazeteciler eski yazmış olduklarını yok sayıp, yeni oluşumun yine en büyük destekçisi olmuşlardır. Ne yazık ki Türkiye'de gazetecilik etiği siyasal iktidar ve gazeteci ilişkisinin karşılıklı çıkarları üzerine kurulmuş, günümüzde bu olumsuzluğa sermaye boyutu da eklenmiştir.

KAYNAKÇA

Gazeteler:

Akşam
Cumhuriyet
Hakimiyeti Milliye
İkdam
Ulus
Tanin,
Vakit,
Yeni Sabah

Dergiler:

Ayın Tarihi: No. 126,134,135
Belleten, T.T.K., C.IX, Sayı: 35, Temmuz 1945
Birikim, Sayı: 117, ocak 1999
Düstur, 3. Tertip, C.XII s. 1069-1085
Kadro, Sayı:22, Teşrinievvel 1933
Resmi Gazete, Sayı: 1867 Tarih: 8 Ağustos 1931
Resimli Ay Dergisi, No: 54-56, Cilt: 5, Ağustos 1928
Ülkü, Yeni Seri, Sayı: 3, İkciteşrin 1941
Türk Yurdu, Sayı: 300, Haziran 1964
Yeni Kültür, İlkkanun, 1938

Makaleler:

(Alsan) Zeki Mesut: **"Tek Fırka ile Murakabe"** Hakimiyeti Milliye, 4 Kanunuevvel 1930.
Alsan Zeki Mesut: **"Siyasal Erginlik"** Ulus, 6 Şubat 1935
Aras T.R **"İki Değil, Bir Tek Cihan Harbi Var"** Vatan 7 Ocak 1944
Aras T.R **"Beklenecek Başlıca Ders: Müşterek Emniyet"** Vatan 13 Ocak 1944;
Aras T.R **"Hadiselerin Zaruretinden Doğan Bir Teşebbüs"** Vatan 13 Ocak 1944;
Aras T.R **"Türkiye'nin Uluslararası Durumu"** Vatan 19 Haziran 1944.
(Atay): Falih Rıfki **"Demokrasi ve Partiler"** Ulus, 11 Mayıs 1935.
Atay F.R.: **"İrkçılık Turancılık"** Ulus, 9 Mayıs 1944
Atay F.R. **"Bir Yıldönümü"** Ulus, 12 Mayıs 1944
Atay F.R: **"Büyük Millet Meclisinin Dünkü Kararı"** Ulus, 3 Ağustos 1944

Atay F.R.: "**Beklediğimiz Mükafat**", Ulus, 5 Mart 1945
Ayдын Engin: " Medya Ahlakı, Gazetecinin Kendi Ahlakından İbaretir", Birikim, Sayı: 117, ocak 1999
Elden, Fethi: "Türk Ocakları Nasıl Kuruldu, İngilizler Tarafından Nasıl Kapatıldı, Geçirdiği Buhranlar ve Ocakla İlgili Hatıralar", Türk Yurdu, Sayı: 300, Haziran 1964
Erişilgil Mehmet E.: "**C.H.P.'nin Memleketimize Getirdiği Cemiyet ve Dünya Görüşü**" Ulus, 12 Eylül 1943.
Duru Kazım Nami: "**Çocuk Devletindir**" Cumhuriyet, 26 Nisan 1932
Duru Kazım Nami: "**Bizim Halkçılığımız-Kemalizmanın Evrenselliği**" Cumhuriyet, 9 Mart 1935
Duru Kazım Nami: "**Şeflik ve Nasıl Şef Yetişir**" Yeni Kültür, İlkkanun, 1938
(İnönü) İsmet: "**Fırkamızın devletçilik Vafı**" Kadro, Sayı:22, Teşrinievvel 1933
Nadi Yunus: "**İsmet Paşa ve Mussolini**" Cumhuriyet, 3 Haziran 1932.
Nadi Yunus: "**Atatürk ve İsmet İnönü**" Cumhuriyet, 12 Kasım 1938;
Nadi Yunus "**Yeni Cumhurreisimiz İsmet İnönü**" Cumhuriyet 13 Kasım 1938
(Peker): Recep "**Disiplinli Hürriyet**" Ülkü, C.I, Sayı:3, Nisan 1933, s. 179.
Sadak Necmettin "**İngiltere İle İşbirliğimizin Beşinci Yıldönümü**" Akşam, 12 Mayıs 1944;
Sadak Necmettin: "**Türkiye'nin Verdiği Kararın Tam Manası**" Akşam, 26 Şubat 1945;
Saffet Mehmet "**İnkılâp Terbiyesi**" Ülkü, C.I, Sayı: 8, Eylül 1933 s.105-114;
Saraçoğlu A.C.: "**Türkiye Hiçbir Zaman İtalya Olamaz**" Yeni Sabah, 2 Ağustos 1944
Sertel: Z. "**Türk Gençliğine Tarihten Bir İbret Levhası**" Tan, 10 Mayıs 1944;
Sertel, Sabiha: **Bir Roman Gibi**, Ant Yyn., İstanbul 1969.
(Tarcan): Selim Sırrı "**İtalya'da Halk ve Gençlik Teşkilatı**" Ülkü, C.I, Sayı: 3, Nisan 1933, s.241-242
Tankut Hasan R.: "**Tek Parti Fikri**" Ulus, 9 Haziran 1943
Tecer Ahmet Kutsi: "**Dünden Bugüne**" Ülkü, Yeni Seri, Sayı: 3, İkinciteşrin 1941
Turan Osman "**Eski Türklerde Okun Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması**" Belleten, T.T.K., C.IX, Sayı: 35, Temmuz 1945
Us Asım: "**Türk-İngiliz Müsterek Beyannamesinin Beşinci Yıldönümü**" Vakıf, 12 mayıs 1944;
Us Asım: "**Japonya ile Münasebetlerimizin Kesilmesi**" Vakıf, 5 Ocak 1945
Ülkü, "**Cumhurreisimiz İnönü**", Yeni Seri, Sayı: 36, 16 Mart 1943.
Yalçın H.C. "**Almanya ile Köprüler Kesildi**" Tanin, 3 Ağustos 1944
Yalçın H.C.: "**Türk Amerikan Dostluğu**" Tanin, 7 Ocak 1945
Yalçın H.C.: "**Türkiye'nin Kararı Karşısında**" Tanin 26 Şubat 1945
Yalman A.E.: **Hastalık Taklit Edilemez**" Vatan, 10 Mayıs 1944.

Kitaplar:

Ağaoğlu Samet: **Kuvayı Milliye Ruhu (Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi)** Baha Matbaası, İst. 1973.
Ağaoğlu Ahmet: **Serbest Fırka Hatıraları**; Nebioğlu Yyn. İkinci Baskı, İstanbul, 1969.
(Atay) Falih Rıfkı: **Moskova-Roma**; Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1932
Aydemir, Şevket Süreyya: **Tek Adam Mustafa Kemal** (1922-1938), Üçüncü Kitap, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul 1969.
Baydar Mustafa: **Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları**; Menteş Kitabevi İstanbul, 1967.
Bila Hikmet : **CHP. Tarihi 1919-1979**; Doruk Matbacılık, Ankara, 1979,
Dönmezer Sulhi: **Basın ve Hukuku**; Dördüncü Bası, İ.Ü. Yayınları No:2213, İstanbul 1976
Erer Tekin: **Basında Kavgalar**; Yeni Matbaa, İstanbul,1965.
Ekinci Necdet, B. Kümbül B, . Saruhan S.: **Zekeriya Sertel, Amerikan Kültür Emperyalizminin ve Magazin Dergiciliğinin Öncüsü**; Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa HukukYayınları, Antalya,2006.
Güvenir O. Murat : **2. Dünya Savaşında Türk Basını**; Gazeteciler Cemiyeti Yyn, İst, 1991.
Kandemir Ferudun: **Serbest Fırka Nasıl kuruldu, Nasıl Kapatıldı**; Ekiciğil Tarih Yyn. İstanbul, 1955
Koçak, Cemil: **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)** Yurt Yyn., Ankara, 1986.
İlhan Atilla : **Nazımın İki Talihsizliği, Hangi Edebiyat, Anılar ve Aclar**; Bilgi Yyn. Ankara 1993
İlmen Süreyya: **Dört Ay Yaşamış Olan Zavallı Serbest Fırka**; Muallim Fait Gücüyenir Yyn. İstanbul, 1951
İskit Server: **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**; Basın Yayın Umum Müd. Yyn., Ankara, 1943.
Kopyalı H.Melda: **Kadro Hareketine Yaklaşımlar ve Kadro'nun Yöntem Anlayışı**, İ.Ü. İ.F.Yyn., İstanbul, 1983.

- Nadi Nadir: **Perde Aralığında**; Çağdaş Yyn. 3. Baskı, İstanbul, 1979.
- Okyar Ali Fethi: **Üç Devirde Bir Adam**; Yayına Haz. Cemal Kutay Tercüman Yyn. İstanbul, 1980.
- Sabiha Sertel, **Bir Roman Gibi**; Ant Yyn, İstanbul, 1969.
- Sülker Kemal: **100 Soruda Türkiye’de İşçi Hareketleri**; İstanbul, 1973.
- Taner Timur; **Çok Partili Hayata Geçiş**; İletişim Yyn. İstanbul, 1991
- Topuz. Hıfzı: **Başlangıcından Bugüne Türk Basın Tarihi**; İkinci Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996
- Toker Metin: **Tek Partiden Çok Partiye**; Milliyet Yyn., İstanbul 1970
- Tunaya, Tark Zafer: **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**; Doğan Kardeş Yyn., İstanbul 1952.
- Tunçay Mete: **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**; Yurt Yayınları, Ankara, 1981
- Türkkan, Reha Oğuz: **Tabutluktan Gurbete**; Boğaziçi Yyn., İstanbul 1975.
- Uran, Hilmi: **Hatıralarım**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1959.
- Us, Asım: **Gördüklerim, Duyduklarım-Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hatıralar ve Tetkikler**; Vakıf Matbaası, İstanbul 1964.
- Us, Asım: **1930-1950 Atatürk, İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hatıraları**; Vakıf Matbaası, İstanbul 1966.
- Ünal, Oğuz: **Türkiye’de Demokrasinin Doğuşu-Tek Parti Yönetiminden Çok Partili Rejime Geçiş Süreci**, Milliyet Yyn., İstanbul 1994.
- Weisband, Edward: **İkinci Dünya Savaşı’nda İnönü’nün Dış Politikası**, Türkçesi: M.Ali Kayabal, Milliyet Yyn., İstanbul 1974.
- Yetkin, Çetin: **Türkiye’de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)**; Altın Kitapları Yyn., 1. Basım, Ankara 1983.
- Yetkin, Çetin: **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**; Karacan Yyn., İstanbul 1982.

Dipnotlar

- 1 Aydın Engin: **“Medya Ahlakı Gazetecinin Kendi Ahlakıdır”** “Birikim”, Sayı: 117, Ocak 1999, s.26
- 2 (Tanin, 9 Teşrin-i Sani 1339 (Kasım 1923); (İkdam, 10 Teşrin-i Sani 1339 - Kasım 1923)
- 3 (İkdam, 5 Kanun-u Evvel 1339 - Aralık 1923),
- 4 Hıfzı Topuz : **Başlangıcından Bugüne Türk Basın Tarihi**; İkinci Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 81-82
- 5 Aynı yerde
- 6 Takrir-i Sükun Kanunu’ nun basın ile ilgili birinci maddesi şöyledir: *“ İrtica, isyana ve memleketin nizam-ı içtimasını ve huzur ve sükunu ve emniyet ve tahrikat veteşvikat ve teşebbüsât ve neşriyatı hükümet , Reiscumhurun tasdiki ile re’sen ve idareten men’ en mezundur. İşbu ef’ al erbabını istiklal mahkemesine tevdi edebilir”* (Sulhi Dönmezer: **Basın ve Hukuku**; Dördüncü Bası, İ.Ü. Yayınları No:2213, İstanbul 1976, s. 164.
- 7Ahmet Ağaoğlu : **Serbest Fırka Hatıraları**; Nebioğlu Yyn. İkinci Baskı, İstanbul, 1969, s.45.
- 8 Timur Taner ; **Çok Partili Hayata Geçiş**; İletişim Yyn. İst.1991, s. 623
- 9 Şevket Süreyya Aydemir : **Tek Adam Mustafa Kemal** (1922-1938), Üçüncü Kitap, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul 1969, s.624; Tark Zafer Tunaya : **Türkiye’de Siyasi Partiler** 1859-1952), DoğanKardeş Yyn., İstanbul 1952; 623.
- 10 4 Mart 1925 tarihinde “Takrir-i Sükûn Kanunu” yürürlüğe girdi. Böylece tüm muhalefet örgütleri ve basının kapatıldı; tutuklamalar ve idamlar birbirine izledi. Muhalefet sindirilmişti. Ama, 1929 Ekonomik Bunalımı “geliyorum” sinyallerinin birkaç yıl önceden vermeye başlamıştı. Bunalımdan en fazla etkilenen toplumsal dilim, çalışanlar kesimiydi. Bu nedenle, ülkede, 1925 Temmuzu’ndan 1933 yılının başına kadar 35 grev ve direniş eylemi yaşandı, bunlardan en önemlileri, telgrafçıların, Erzurum, Samsun ve Adana’da ücret artışı isteği ile başlattıkları grev, 1927 Ocağı’nda Üç bin kayıkçının alacakları olan 25 bin lirayı alabilmek için İstanbul Liman İşletmesini basmaları, polisle çatışmaları sonucu o kayıkçının ölmesi, aynı yılına Ağustos ayında, Nusaybin’de 850 demiryolu işçisinin kolluk kuvvetleriyle çatışması ile ölüm ve yaralama olaylarıdır. (Bkz.: Kemal Sülker: **100 Soruda Türkiye’de İşçi Hareketleri**, İst. 1973.) İşte, sindirilmiş muhalefetle, sokaktaki muhalefetin buluşmasından korkulmaktadır.
- 11 Aydemir,III,1969: 388; Tunaya,1952: 624
- 12 Oysa SCF, rejime tümüyle sadık bir partiydi. Gerek Fethi (Okyar) gerek parti ileri gelenleri Gazi’nin en

güvendiği kişilerdi. Bir Dr. Reşit Galip mi "hilafetçi" ve "şeriatçı" idi yoksa Mustafa Kemal (Atatürk)'ün kendi kızkardeşi mi?

13 Tunaya, 1952,627; Çetin Yetkin : Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı, Karacan Yyn., İstanbul 1982 s. 236.

14 Tunçay'a göre; "İnkılâp" Gazetesini beş sayı eksikliği ile, tam koleksiyon halinde T.B.M.M. Kütüphanesinde bulmak mümkündür. (MeteTunçay : **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**; Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s. 519)

15 **Tunçay,1981: 518-519**

16 **Yunus Nadi Milli Mücadele** başlar başlamaz, tüm makinalarını toplayıp, gazetesini **Ankara'**ya taşımış ve **Mustafa Kemal'** in hayranlığını kazanmıştır. Cesareti ve kalemiyle kısa zamanda **Gazi'** nin en yakınları arasına katılmış, günlük başyazılarıyla ulusal davaya sayısız katkılar sağlamış olan **Yunus Nadi** aynı zamanda **Muğla milletvekili** olarak görev yapmaktaydı. **Milli Mücadele** zaferle sonuçlanınca, **Yunus Nadi** bu hizmetlerinin ödülünü görmekte gecikmedi. 1924 yılında **Recep Peker'** in **Milli Müdafaa Vekilliği** sırasında, **İttihat Terakki'** nin merkezi olan ve "**Kırmızı Konak**" **Yunus Nadi, Hükümetin** yardımlarıyla, huristiyan propagandası yapan **Matosyan Neşriyat Evi'** nin matbaası satın alınarak, **Avrupa'** dan getirilen malzeme ile takviye edildi. **Yeni Gün** gazetesi yerine, yeni rejimin adını taşıyan **Cumhuriyet** gazetesi böylece yeni tesislerinde yayınına başladı. **Yunus Nadi** ölünceye dek hem gazeteci, hem de milletvekili olarak, **Atatürk'** ün Türkçü, ulusal egemenlik ve cumhuriyetçi ideallerine, sonuna dek bağlı kaldı. Gazete de o denli tutucu bir siyaset izlemekteydi ki, ulusal ideal dışında bırakınız sol içerikli bir yazıyı ve söylemi, en küçük bir hafif meşrep yazının, spor sayfasının gazatede yeri yoktu. **Yunus Nadi** bu uğurda, sola eğilim gösteren en eski ve en yakın arkadaşı olan **Mehmet Zekeriya** ile olan ilişkisini kesmek zorunda kalmıştı.(**Tekin** Erer **Tekin: Basında Kavgalar**; Yeni Matbaa, İstanbul,1965, s. 23-25)

17 (**Cumhuriyet, 9 Eylül 1930**)

18 (Cumhuriyet, 29 Eylül 1930)

19 (Vakit, 21 Teşrinisani 1930; 13 Haziran 1931); (Cumhuriyet, 18 Nisan 1931).

20 Çetin Yetkin : **Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)**, Altın Kitapları Yyn., 1. Basım, Ankara 1983, s. 51

21 Türk Ocaklarının Cumhuriyet dönemindeki kuruluş tarihi 23 Nisan 1924'dür.

22 Fethi Elden : "Türk Ocakları Nasıl Kuruldu, İngilizler Tarafından Nasıl Kapatıldı, Geçirdiği Buhranlar ve Ocakla İlgili Hatıralar", Türk Yurdu, Sayı: 300, Haziran 1964 elden, 1963

23 Türk Ocaklarının mal varlığı için bkz. Elden, 1963..

24 (Vakit, 13 Nisan 1931.)

25 Yetkin, 1983; 52; Tunçay, 1981: 296-299; Bu devir için Basın bir soruyu ortaya atar: "**Fesih mi, İlhak mı?**" Vakit, 13 Nisan 1931.

26 Baydar Mustafa: **Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları**; Menteş Kitabevi İstanbul, 1967, s. 313vd

27 (Hakimiyet-i Milliye, 7 Eylül 1930)

28 (**Hakimiyet-i Milliye, 15 Eylül 1930**)

29 Bu yasanın en önemli özelliği, genel siyasasına aykırı yayın yapan gazeteler Hükümeti kapatma yetkisi vermiş olmasıdır. Bkz. Düstur, 3. Tertip, C.XII s. 1069-1085; Resmi Gazete, Sayı: 1867 Tarih: 8 Ağustos 1931. Ayrıca: Server İskit: Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları; Basın Yayın Umum Müd. Yyn., Ank. 1943.

30(Düstur, 3. Tertip, C.XII s. 1069-1085; Resmi Gazete, Sayı: 1867 Tarih: 8 Ağustos 1931. Ayrıca: İskit,1943.)

31 Bkz.: Samet Ağaoğlu : **Kuvayı Milliye Ruhu (Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi)** Baha Matbaası, İst. 1973.

32 İsmail Hüsrev Tökin, Kadroyu Şevket Süreyya ile birlikte düşündüklerini, karar verdiklerini, sonra konunun Yakup Kadri'ye ve Burhan Belge'ye açıldığını onların da uygun görmesiyle, Şevket Süreyya'nın Atatürk ve İnönü'den izin alındığını söyler. (Bkz.: H.Melda Kopyalı: **Kadro Hareketine Yaklaşımlar ve Kadro'nun Yöntem Anlayışı**, İ.Ü. İ.F.Yyn., İst.1983, "**İ. Hüsrev Tökin'le Konuşma**" Konuşan İbrahim Cılga, s.14.)

33 İsmet İnönü : "**Fırkamızın devletçilik Vahfı**" Kadro, Sayı:22, Teşrinievvel 1933, s.4.

34 Sivas Kongresi birinci Kurultay sayıldığı için 1927 ikinci, 1931 yılı Kurultayı ise üçüncü olarak kabul ediliyordu.

35Osman Turan: "**Eski Türklerde Okun Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması**, Belleten, C. IX, Sayı: 35,

Temmuz 1945, s.305-318.

36 Hikmet Bila: CHP. Tarihi 1919-1979; Doruk Matbacılık, Ankara, 1979, s.109; Oğuz Ünal : Türkiye’de Demokrasinin Doğuşu-Tek Parti Yönetiminden Çok Partili Rejime Geçiş Süreci, Milliyet Yyn., İstanbul 1994, s.79.

37 **Resimli Ay,1928: 26-27**; Zekeriya Sertel’in bu doğrultudaki diğer etkinlikleri için bkz: Necdet Ekinci B. Kümbül, S. Saruhan S. **Zekeriya Sertel, Amerikan Kültür Emperyalizminin ve Magazin Dergiciliğinin Öncüsü**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaai HukukYayınları, Antalya,2006.

38 (**Cumhuriyet, 10 Mayıs 1932**)

39 **Atay, 1932:5**

40 (**Cumhuriyet 3 Haziran 1932**)

41 (**Cumhuriyet 26 Nisan 1932**)

42 (Hakimiyet-i Milliye, 4 Kanunu Evvel 1930).

43 Selim Sırrı Tarcan **“İtalya’da Halk ve Gençlik Teşkilatı”** Ülkü, C.I, Sayı: 3, Nisan 1933, s.241-242

44 Bkz.: Mehmet Saffet **“İnkılâp Terbiyesi”** Ülkü, C.I, Sayı: 8, Eylül 1933 s.105-114; Kazım Nami Duru: **“Bizim Halkçılığımız-Kemalizmanın Evrenselliği”** Cumhuriyet, 9 Mart 1935; Falih Rifkî (Atay): **“Demokrasi ve Partiler”** Ulus, 11 Mayıs 1935.

45 Yetkin, 1983: 40-42

46 Ulus-Devlet-Şef ve Parti özdeşliğini savunan, öven, meşru göstermeye çalışan yayınlar 1928 yılından itibaren görülmeye başlamış, II. Dünya Savaşı’nda Mihver devletlerinin gerileme dönemi olan 1943 yılı sonlarına dek sürmüştür. Bkz. Kazım Nami duru: **“Şeflik ve Nasıl Şef Yetişir”** Yeni Kültür, İlkkanun, 1938, s.293-298; Zeki Mesut Alsan: **“Siyasal Erginlik”** Ulus, 6 Şubat 1935; Hasan R. Tankut: **“Tek Parti Fikri”** Ulus, 9 Haziran 1943; Mehmet E. Erişgilil: **“C.H.P.’nin Memleketimize Getirdiği Cemiyet ve Dünya Görüşü”** Ulus, 12 Eylül 1943. aydınların büyük bir bölümü toplumsal isteriyet tutulmuşçasına **“totaliter”** rejimlere ve onun liderlerine övgüler yağdırırken, Çankaya’nın Yalnız Adamı Mustafa Kemal bu durumdan hoşnut olmaması gerekir. Onun bu durumunu Hilmi Uran hatıralarında şöyle dile getirmektedir: **“Atatürk merhum, eski İtalyan diktatörü Mussolini’yi hiç sevmez... pek kızardı... Bir gün Ankara Palas’ta resmi bir ziyafetten sonra salonda rastladığı genç Faşist İtalyan sefirine iltifat ederken, İtalyan diktatörü Mussolini’yi kastederek, alaylı bir lisanla ve orada bulunanların işitebileceği bir tarzda: <Ne yapıyor senin Palyaço...> demişti”**. (Hilmi Uran: **Hatıralarım**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1959, 322).

47 Uran, 1959:23.

48Asım Us : **Gördüklerim, Duyduklarım-Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hatıralar ve Tetkikler**, Vakıf Matbaası, İstanbul 1964, s. 31.

49 (**Nadi, Cumhuriyet,13 Kasım 1938**)

50 Cemil Koçak: **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)** Yurt Yyn., Ankara, 1986, s.68.

51 (**Peker, Ülkü, Nisan 1933:179**)

52**Nadi,1979:16; Yetkin,1983:159** Atilla İlhan: **Nazımın İki Talihsizliği, Hangi Edebiyat, Anılar ve Acılar**; Bilgi Yyn. Ankara 1993, s. 64

53 Adolf Hitler’in Alman ulusuna **“Ein Volk, Eine Partei, Ein Führer”** olarak sunduğu bu slogan, Türkçe’deki ifadesini **“Milli Şef”** döneminde **“Tek Millet, Tek Parti, Tek Şef”** olarak bulmuştu.

54 Nadir Nadi: **Perde Aralığından**; Çağdaş Yyn. 3. Baskı, İst. 1979, s.17.

55 Aynı yerde.

56 Ahmet Kutsi Tecer: **“Dünden Bugüne”** Ülkü, Yeni Seri, Sayı: 3, İkinciteşrin 1941, s.19.

57 (Ahmet Kutsi Tecer: Ülkü, **“Cumhuresimiz İnönü”** Yeni seri, Sayı:36, 16 Mart 1943)

58 Bkz: Metin Toker Metin: **Tek Partiden Çok Partiye**; Milliyet Yyn., İstanbul 1970, s. 24-26.

59 Sabiha Sertel, **Bir Roman Gibi**; Ant Yyn, İst,1969, s. 267.

60 Bkz.: F.R.Atay: **“İrkçılık Turancılık”** Ulus, 9 Mayıs 1944; Z. Sertel: **“Türk Gençliğine Tarihten Bir İbret Levhası”** Tan, 10 Mayıs 1944; A.E.Yalman: **Hastalık Taklit Edilemez”** Vatan, 10 Mayıs 1944.

61 **“İrkçılık ve Turancılık Tahrikatı Yapanlar Hakkındaki Hükümetin Tebliği”** ve tutuklananların tam listesi için bkz.: **Ayn Tarihi: No. 126, Mayıs 1944**, s.21.

62 **Reha Oğuz Türkân : Tabutluktan Gurbete**: Boğaziçi Yyn., İstanbul 1975. s.36; Weisband, Edward Weisbant: **İkinci Dünya Savaşı’nda İnönü’nün Dış Politikası**, Türkçesi: M.Ali Kayabal, Milliyet Yyn., İstanbul 1974, s.320.

63 Bkz.: Necmettin Sadak "*İngiltere İle İşbirliğimizin Beşinci Yıldönümü*" Akşam, 12 Mayıs 1944; Asım Us: "*Türk-İngiliz Müşterek Beyannamesinin Beşinci Yıldönümü*" Vakit, 12 Mayıs 1944; F.R. Atay "*Bir Yıldönümü*" Ulus, 12 Mayıs 1944; O. Murat Güvenir: **2. Dünya Savaşında Türk Basını**; Gazeteciler Cemiyeti Yın, İst, 1991, s.198.

64 T.R. Aras 1944 yılının ilk aylarından başlayarak dış siyasa konularında günlük yazılar yazmaya başlamıştı ("*İki Değil, Bir Tek Cihan Harbi Var*" Vatan 7 Ocak 1944; "*Beklenecek Başlıca Ders: Müşterek Emniyet*" Vatan 13 Ocak 1944; "*Hadiselerin Zaruretinden Doğan Bir Teşebbüs*" Vatan 13 Ocak 1944; "*Türkiye'nin Uluslararası Durumu*" Vatan 19 Haziran 1944.

65 Saraçoğlu, Yeni Sabah 2 Ağustos 1944

66 Yalçın, Tanin, 3 Ağustos 1944

67 Atay, Ulus, 4 Ocak 1945)

68 Ayın Tarihi, No: 1345 Ocak 1945 s. 13.

69 Us, Vakit 5 Ocak 1945

70 Asım Us: "*Japonya ile Münasebetlerimizin Kesilmesi*" Vakit, 5 Ocak 1945; Ayın Tarihi, No: 134 s. 31.

71 Yalçın, Tanin, 7 Ocak 1945

72 (Ayın Tarihi, No:135: 36)

73 (Ayın Tarihi, No:135: 35)

74 Ayın Tarihi, No:135: 37)

75 (Sadak, Akşam, 26 Şubat 1945)

76 (Yalçın, Tanin,26 Şubat 1945)

77 (Atay, Ulus, 5 Mart 1945)

78 Nadi, 1979:186)

79 Yetkin, 1983:173